

Г.М. АҲМЕДОВА

**РУСИЙЗАБОН ЎҚУВЧИЛАР
НУТҚИЙ МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИНИ
ЎСТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДИК
АСОСЛАРИ**

МОНОГРАФИЯ

ТОШКЕНТ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ**

ТОШКЕНТ ПЕДИАТРИЯ ТИББИЁТ ИНСТИТУТИ

Г.М.АХМЕДОВА

**РУСИЙЗАБОН ЎҚУВЧИЛАР
НУТҚИЙ МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИНИ
ЎСТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДИК
АСОСЛАРИ**

МОНОГРАФИЯ

ТОШКЕНТ – 2019

УЎК: 372.881.1(072)

КБК 74.268.1Рус

А 98

А 98

Г.М. Ахмедова. Русийзабон ўқувчилар нуткий мулоқот маданиятини ўстиришнинг илмий-методик асослари. –Т.: «Fan va texnologiya», 2019, 152 бет.

ISBN 978–9943–5835–0–4

Ушбу монографияда таълим рус тилида олиб бориладиган мактабларнинг ўзбек тили дарсларида ўқувчиларнинг нуткий мулоқот маданиятини ривожлантириш, шу жараёнда қолип-гапларни ўргатиш методикаси ёритилган.

Монография ўзбек тили ўқитувчилари, педагогика олий ўқув юртлари талабалари, тадқиқотчи-изланувчилар учун мўлжалланган.

УЎК: 372.881.1(072)

КБК 74.268.1Рус

**Масъул
муҳаррир:**

Р.Расулов – филология фанлари доктори, профессор.

Тақризчилар:

Р.Х.Ниёзметова – педагогика фанлари доктори, профессор;

Р.Расулов – филология фанлари доктори, профессор;

С.Х.Мухамедова – филология фанлари доктори, профессор.

Монография Тошкент педиатрия тиббиёт институти Кенга-шининг 2019 йил 27 майдаги 11-сонли қарори билан нашр этилди.

ISBN 978–9943–5835–0–4

© «Fan va texnologiya» нашриёти, 2019.

КИРИШ

Бугунги кунда узлуксиз таълим тизимининг бошланғич босқичидан бошлаб ўқувчиларга диалогик нутқ ўстириш орқали мулоқот маданиятини сингдириш учун кенг имониятлар очилди. Мулоқот маданиятини эгаллашнинг бўлғуси мутахассислар учун аҳамияти бениҳоя каттадир. Лекин таълим рус тилида олиб бориладиган синф (гурух)ларда ўқувчиларнинг нутқи ҳануз етарли ривожланмаётганлиги, уларнинг муомала жараёнида эркин қатнаша олмаётганликлари, муомала одобига доир берилаётган маълумотларнинг озлиги, қолип-гапларнинг тўлиқ ўрганилмаётганлиги сабабли тил ўрганиш самарадорлигига путур етмоқда. Маълумки, қолип-гаплардан нутқда фойдалана олишнинг ўзи ҳали нутқ ўсаётганлигидан далолат бермайди: ўқувчилар турли синтактик қурилмалар шаклидаги лўқмаларни мустақил равишда туза билишлари ҳам керак. Диалогик нутқ ўстиришдаги мавжуд камчиликлар ёшларнинг кейинчалик давлат тилида мулоқот жараёнида фаол иштирок этишларига салбий таъсир кўрсатади. Вазиятни ўнглаш мақсадида ўзбек тилидан яратилаётган янги авлод дарсликларида нутқий мулоқот маданиятига (айниқса, унинг оғзаки шаклига) доир иш турларини, машқ материалларини бойитиш, миқдор жиҳатидан кўпайтиришгина эмас, балки сифат жиҳатидан ҳам яхшилашга ҳаракат қилинмоқда. Давлат таълим стандарти талабларида, ўқув дастурларида ҳар бир синф ўқувчиси муомала маданиятининг қайси томонини билиши зарурлиги тобора кенг қўламда, равшанроқ таъкидланмоқда. Мулоқот маданиятини ўстиришга доир ишлар тизимлилик, мунтазамлик тусини олиши учун ўқув материалларининг етарли бўлишига эришиш, ўқитувчиларни тегишли методик қўлланмалар билан таъминлаш даркор.

Юқорида айтилганларни назарда тутган ҳолда биз мулоқот кўринишларидан бири — **оғзаки нутқий мулоқот** масалаларига кенгрок тўхталамиз.

М У Н Д А Р И Ж А

Кириш	3
1-БОБ. ЎҚУВЧИЛАР НУТҚИЙ МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ АСОСЛАРИ	
1.1. Нутқий мулоқот маданияти тушунчасининг талқини, структураси, ривожланиш шарт-шароитлари.....	4
1.2. Узлуксиз таълимда русийзабон ўқувчилар нутқий му- лоқот маданиятини ривожлантиришнинг ҳозирги ҳолати	23
1.3. Ўқувчилар эгаллаган диалогик нутқ ҳолати, қолип- гаплар юзасидан билим ва малақалари тавсифи.....	41
2-БОБ. РУСИЙЗАБОН ЎҚУВЧИЛАР НУТҚИЙ МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИНИ ЎСТИРИШНИНГ ЛИНГВОМЕТОДИК АСОСЛАРИ	
2.1. Қолип-гаплар ва уларнинг мавзувий гуруҳлари	47
2.2. Ўзбек ва рус тилларидаги қолип-гаплар ва муомала одоби қоидаларига қисқа қиёсий экскурс.....	55
2.2.1. Ўзбек тилидаги қолип-гапларнинг рус тилида ифодаланиши.....	55
2.2.2. Ўзбек ва рус тилларида муомала одоби.....	65
2.3. Ўзбек тилида нутқий мулоқот маданиятини ўргатишга доир таълим мазмуни (БКМлар).....	70
2.4. Ўқувчиларга ўзбек тилидаги нутқий мулоқот мадания- тини ўргатишга доир асосий ёндашув ва тамойиллар.....	83
3-БОБ. ЎЗБЕК ТИЛИ ДАРСЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ НУТҚИЙ МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МЕТОДИКАСИ	
3.1. Ўзбек тили дарсларида русийзабон ўқувчиларнинг диалогик нутқини ўстириш воситалари, шарт-шароитлари, метод ва усуллари.....	91
3.2. Ўзбек тили дарсларида ўқувчиларга қолип-гапларни, улар билан боғлиқ равишда муомала одобини ўргатишг	98
3.3. Ўзбек тили дарсларида ўқувчиларга диалог шаклида ўзаро сўзлашишни ўргатишга доир машқлар тизими.....	113
Хулоса.....	143
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	145

ГУЛНОЗА МУХТОРОВНА АХМЕДОВА

**РУСИЙЗАБОН ЎҚУВЧИЛАР
НУТҚИЙ МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИНИ
ЎСТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДИК
АСОСЛАРИ**

Тошкент – «Fan va texnologiya» – 2019

Мухаррир:	Ф.Махмудова
Тех. муҳаррир:	А.Мойдинов
Мусаввир:	В.Умаров
Мусахҳиҳа:	Ш.Мирқосимова
Компьютерда саҳифаловчи:	Н.Рахматуллаева

**E-mail: tipografiyacent@mail.ru Тел: 71-245-57-63, 71-245-61-61.
Намр.лиц. АИ№149, 14.08.09. Босишга рухсат этилди 03.06.2019.
Бичими 60x84 1/16. «Times Uz» гарнитураси. Офсет усулида босилди.
Шартли босма табоғи 9,25. Нашр босма табоғи 9,75.
Тиражи 500. Буюртма № 97**

**«Fan va texnologiyalar Markazining bosmaxonasi» да чоп этилди.
100066, Тошкент шаҳри, Олмасор кўчаси, 171-уй.**

FAN VA 
TEXNOLOGIYALAR

ISBN 978-9943-5835-0-4



9 789943 583504